
ІСТОРИЧНА ДУМКА

*Колесник В., Латиш Ю.
(м. Київ)*

ЛІДЕР УКРАЇНСЬКИХ ДЕКАБРИСТОЗНАВЦІВ

Серед актуальних проблем вітчизняної історичної науки важливе місце посідає декабристський рух. У роки існування СРСР повстання декабристів було своєрідним етапним пунктом російської історії, від якого починався відлік революційної боротьби [1]. На сьогодні така оцінка виглядає дещо спрощеною, оскільки не враховує неоднорідність декабристського середовища, значну кількість противників революції серед членів таємних товариств.

На жаль, нерідко на місці старих міфів виникають нові. У сучасній російській історіографії повним ходом йде перефарбування декабристів з позитивного у негативний колір. Подекуди до вивчення проблеми долучаються публіцисти чи просто аматори, котрі подають викривлену, а часто абсурдну схему декабристського руху [2].

Викликає тривогу вивчення проблеми у середніх школах. Екзаменаційні білети для 9 класу не мають згадки про декабристів. З відповідей на білети, котрі останнім часом масово тиражуються, шкільна молодь може довідатися лише те, що «ідеї Французької революції, ознайомлення з життям країн Європи під час походу російської армії 1813–1814 рр. викликали у прогресивних людей того часу опозиційні настрої. Протест проти устоїв життя Російської імперії вилився в створення таємних товариств» [3]. Далі йдеться про діяльність масонів та Малоросійського товариства.

Марно шукати у цьому виданні навіть згадку про повстання Чернігівського полку на Київщині. Наприклад, відповідь на питання «Наш край у ХІХ – на початку ХХ ст.» стосовно Київської, Чернігівської та Житомирської областей автори взагалі розпочинають з 1832 р.(!) [4]. Не знайдемо у цьому виданні ані слова про діяльність декабристів на Вінничині, Миколаївщині та Одещині. Залишається тільки дивуватися, чому це видання носить високе звання посібника. Тож, чи потрібні такі «шпаргалки» учням і чи можемо ми потім дивуватися низькому рівневі їх знань?

Невідомо з чиєї руки сторінками шкільних підручників і навчальних посібників мандрує «полковник С. Муравйов-Апостол» [5], хоча насправді він був підполковником. Частина українських істориків, особливо з Західної України, ладна відхреститися від власного минулого, зараховуючи декабризм лише до російської історії [6]. На зорі нашої незалежності декабристська тематика чомусь потрапила до розряду неперспективних, занепали цілі школи і течії вітчизняного декабристознавства, зокрема львівська. Тому

сьогодні вкрай важливо поглянути на різноманітні аспекти декабризму *sine ira et studio*, як казали стародавні римляни.

Упродовж багатьох років плідно досліджує проблеми декабристського руху доктор історичних наук, професор Григорій Дмитрович Казьмирчук, котрий є справжнім лідером потужної декабристознавчої школи. Земний шлях дослідника розпочався 9 травня 1944 р. у селі Кальнику Іллінецького району на Вінничині.

Після закінчення середньої школи у 1961 р. Г. Д. Казьмирчуку судився славний трудовий шлях. Закінчив професійно-технічне училище, працював столяром, служив у лавах Радянської Армії. У 1969 р. на відмінно закінчив Красноармійське педучилище і вступив на історичний факультет Київського державного університету ім. Т. Г. Шевченка.

Під час навчання в університеті Григорій Дмитрович пройшов школу знаних істориків В. Н. Котова, В. Є. Спицького, П. М. Овчаренка та інших. Проте найбільший вплив на формування молодого фахівця справив викладач історії СРСР професор Андрій Калістратович Буцик. Методи його роботи Г. Д. Казьмирчук перейняв і розвинув.

Брав участь у громадському житті факультету, конкурсах студентських наукових робіт з проблем суспільних наук. Як член наукового студентського гуртка зробив чотири доповіді. Упродовж п'яти років обирався старостою курсу. Періодично виступав з лекціями. На його рахунку понад 60 прочитаних лекцій. Брав участь у піднятті цілини – у 1972 р. був учасником будівельного загону в Кустанайській області [7].

Одержавши диплом з відзнакою, у листопаді 1974 р. Григорій Дмитрович вступив до аспірантури на кафедру історії СРСР дожовтневого періоду, де під керівництвом професора Віктора Никифоровича Котова підготував і у 1984 р. захистив кандидатську дисертацію на тему: «Перший етап визвольного руху в Росії в дослідженнях істориків України 1918–1977 рр.» Зазначене дослідження є першою спробою у вітчизняній історіографії систематизувати та узагальнити багаж знань з даної проблематики, накопичений за роки радянської влади. Чільне місце в дисертації відведено історіографічним студіям про декабристський рух [8].

Протягом багатьох років Григорій Дмитрович працював на кафедрі історії Росії (історії народів Росії, історії СРСР дожовтневого періоду), де обіймав посади асистента, доцента, професора. У 1997 р. захистив першу в Україні докторську дисертацію з проблем історіографії декабристського руху: «Рух декабристів: Історіографія проблеми (1917 – середина 1930-х років)». У ній, відповідно до сучасного рівня розвитку історичної науки, здійснено аналіз становлення і розвитку радянського декабристознавства 1917 – середини 30-х років. Подана нова, у порівнянні з тією, що існувала в радянську добу, оцінка досліджень про рух декабристів, показана їх залежність від тоталітарної системи, виявлені причини, що негативно впливали на об'єктивне висвітлення проблем декабризму, висловлені застереження від виникнення нових факторів, які можуть спричинити однобічне вивчення декабристського руху [9].

У дисертації зроблено детальний аналіз праць радянських декабристознавців зазначеного періоду, причому увага акцентується не на традиційних центрах дослідження проблеми – Москві та Ленінграді, а на вивченні руху декабристів у регіонах (Україна, Саратов, Сибір). Значна частина наукових праць була залучена до історіографічного аналізу вперше. По суті, через історіографічне переосмислення аналізується науковий спадок, від якого тривалий час дослідники були відлучені. Разом з тим визначені перспективні, на думку автора, проблеми, які вимагають свого подальшого дослідження. Наукова

громадськість України має змогу познайомитися з іменами забутих декабристознавців В. М. Базилевича, О. Ю. Гермайзе, Л. П. Добровольського, П. П. Филиповича, О. Д. Багалій-Татаринової та інших. Тривалий час їхні праці зберігалися у спецхранах або ж посилення на них вилучалися цензурою. Основні положення дисертаційного дослідження знайшли відображення в окремій монографії [10].

У 2001 р. Г. Д. Казьмирчук очолив кафедру історії для гуманітарних факультетів Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Ним розроблено і прочитано ряд нормативних і спеціальних курсів, зокрема: «Історіографія історії СРСР», «Історія Росії XIX – початку XX ст.», «Опозиційний рух в Росії у першій половині XIX ст.», «Рух декабристів: вітчизняна історіографія», «Рух декабристів: всесвітня історіографія», «Російська культура XIX ст.», «Історична бібліографія» тощо [11].

Наукові інтереси Григорія Дмитровича достоту широкі, проте декабристознавство стало основою його досліджень. З понад 200 праць ученого більш ніж 160 так чи інакше стосуються окремих аспектів декабризму. Органічно вони розподіляються на три групи: конкретно-історичні та краєзнавчі; історіографічні та джерелознавчі (котрі є домінуючими); бібліографічні праці. Ми не будемо детально спинятися на працях, котрі побачили світ до 1991 р., оскільки це вже зробили наші попередники [12]. Відзначимо лише головні з них, натомість приділимо більше уваги новітнім пошукам історика.

Ще навчаючись в аспірантурі, Г. Д. Казьмирчук видрукував цілу низку газетних публікацій, у яких коротко оглянув рух «апостолів свободи» та його окремі аспекти [13]. Заслугує на увагу написана у співавторстві з Р. С. Вавренюком перша наукова біографія декабриста Є. П. Оболенського, у якій на основі невідомих раніше архівних матеріалів простежується життєвий шлях одного з «апостолів свободи» [14]. Зокрема, авторам вдалося встановити дату народження декабриста – 6 жовтня 1796 р. Вихід цього дослідження був схвально зустрінутий науковою громадськістю [15]. Ряд статей було присвячено братам Борисовим. В одній з них йшлося про дати народження засновників Товариства об'єднаних слов'ян [16]. Інше дослідження було присвячено родинним та ідеологічним зв'язкам М. П. Драгоманова з дядьком – декабристом Я. Я. Драгомановим [17]. Дослідник взяв найактивнішу участь у підготовці до видання ілюстрованого енциклопедичного довідника «Декабристи на Україні», вихід у світ якого планувався на 1991 р. На жаль, системна криза в економіці завадила реалізації цього задуму.

Важливе місце у творчому доробку Г. Д. Казьмирчука посідають праці з історичного краєзнавства. Учений висвітлив життя й діяльність декабристів на рідній Вінничині, Житомирщині, Хмельниччині, Кіровоградщині, Сумщині, Миколаївщині, Одещині [18]. До написання цих праць залучалися місцеві краєзнавці і молоді дослідники. Особливо слід відзначити М. Ф. Лихогляда з Вінниці та А. М. Куликівську з Луцька. Г. Д. Казьмирчук розкриває зв'язок біографій окремих членів таємних товариств з тим чи іншим регіоном України [19].

Історіографічний напрям домінує у сфері наукових інтересів Г. Д. Казьмирчука. Перше з таких досліджень з'явилося у 1977 р. і було присвячене аналізу вивчення декабристознавцями УРСР повстання Чернігівського полку. В ньому вперше в історіографії зроблена спроба на тлі загального розвитку декабристознавства висвітлити внесок у вивчення цієї проблеми українських вчених: В. М. Базилевича, В. В. Міяковського, Д. І. Багалія, О. Д. Багалій-Татаринової, Ф. О. Ястребова, М. М. Лисенка, Г. Я. Сергієнка та інших [20]. Істориком належить одна з перших в Україні узагальнююча конкретно-

прикладна історіографічна праця, вміщена у навчальному посібнику для студентів історичного факультету Київського університету, які слухали спецкурс «Рух декабристів» [21]. Тут він виділяє найважливіші теми вітчизняного декабристознавства, намагається показати стан їх наукової розробки, а також прагне накреслити перспективи подальшого вивчення. Автор звертає увагу на спірні питання, зокрема про джерела становлення ідейних переконань «провісників свободи», і досить слушно зауважує, що недооцінка деякими дослідниками одних чинників, або необґрунтоване піднесення інших призводить до викривлень у висвітленні процесу формування світогляду декабристів [22]. Ця думка згодом знайшла більш детальне теоретико-методологічне обґрунтування у працях більш пізнього часу, зокрема, в брошурі, написаній у співавторстві з А. В. Сілкіним [23].

Протягом наступних років опубліковано ряд статей та брошур, де висвітлювався розвиток декабристознавства більш як за шістьдесят років радянської влади, а також за п'ять років з 1975 по 1980 рр. У цих дослідженнях уточнені формулювання назв проблем. Наприклад, говорячи про формування світогляду «споборників святої волі», пропонувалося називати їх «майбутніми декабристами», оскільки їхній світогляд формувався ще й до участі у таємних товариствах [24]. Разом з відомим ученим і громадським діячем О. О. Рафальським було здійснено спробу комплексного аналізу внеску декабристознавців у вивчення питання перебування декабристів у сибірському засланні [25]. Досить вдалим є огляд вивчення декабристського руху в Білорусі [26].

Ряд статей Г. Д. Казьмирчука присвячені висвітленню у вітчизняній історіографії проблеми «декабристи і Т. Г. Шевченко» [27]. У більш ґрунтовній публікації було розширено, конкретизовано і розвинуто фрагментарні сюжети попередніх досліджень [28].

На початку 1990-х років, коли деякі дослідники поквапилися відхреститися від власних праць, Григорій Дмитрович залишився одним з небагатьох в Україні, хто продовжував культивувати декабристознавчу тематику, але уже на нових теоретико-методологічних засадах, позбавлених «єдино вірного» марксистсько-ленінського підходу.

Г. Д. Казьмирчук започаткував вивчення наукових декабристознавчих шкіл і напрямів. Ця проблема була порушена перед учасниками Всесоюзної науково-методичної конференції, що проходила у 1990 р. у Дніпропетровському університеті. У доповіді, підготовленій разом з А. В. Сілкіним, було звернуто увагу на школу декабристознавців Київського університету, біля витоків якої на зламі ХІХ і ХХ ст. стояли професори університету Св. Володимира В. С. Іконников та М. В. Довнар-Запольський [29]. У новітній розвідці вчений коротко оглянув досягнення університетської декабристознавчої школи і перспективи її розвитку [30].

Після здобуття незалежності Україною Григорій Дмитрович звертається до вивчення проблем, які вимагали фундаментального дослідження – національне питання в програмних документах декабристів і його практичне вирішення та розвиток М. П. Драгомановим декабристської ідеї федеративного устрою держави, декабристи у працях І. Я. Франка тощо [31]. Ще одна важлива проблема декабристського руху – концепція державотворення в програмних документах декабристів і місце у ній України – теж знайшла відображення у науковому доробку історика [32].

Товариство об'єднаних слов'ян і його керівники брати Борисови постійно перебувають у полі зору історика. У декількох статтях, написаних разом з А. В. Сілкіним, проаналізовано вітчизняну літературу, в якій висвітлюється життя та діяльність декабристів

в Україні, звернуто увагу на думки фундатора українського декабристознавства М. В. Довнар-Запольського з цього приводу тощо [33].

Відхід провідних декабристознавців від вивчення проблеми, смерть М. В. Нечкіної, М. М. Лисенка, небажання молоді поповнювати ряди науковців створили численні прогалини у вітчизняному декабристознавстві. Заповнити її були покликані узагальнюючі праці Григорія Дмитровича, у яких комплексно розглядається процес нагромадження знань про декабризм у радянську добу. В одному з перших таких досліджень, яке хронологічно охоплює період 1917–1993 рр., на основі аналізу документів, наукової і публіцистичної літератури про «благовісників свободи» розкривається сучасний стан декабристознавства [34]. Підводячи підсумки дослідження, автор з жалем констатує, що, маючи достатньо вагому історіографічну базу, яка дає змогу створювати наукові праці на високому теоретико-методологічному рівні, сучасні дослідники не користуються нею. Натомість все частіше з'являються праці про декабристів публіцистичного характеру, що робить їх більш читабельними, проте менш науковими [35]. Досвідчений історик передбачив хвилю міфотворчості і пошуку дешевих сенсацій у декабристознавстві, котра, на жаль, не затухає і сьогодні. Вихід у світ цієї монографії була зустрінута прихильними відгуками [36].

Наступного року світ побачило нове ґрунтовне дослідження Г. Д. Казьмирчука, присвячене історіографії декабризму у 1917–1935 рр. У монографії розглянуто такі аспекти: утворення нових навчальних та дослідницьких закладів і підготовка кадрів для історичної науки, поява історіографічних праць, публікація документів про декабристів у працях провідних декабристознавців, висвітлення ними проблеми «декабристи і літературні процеси в Росії 20–60-х років XIX ст.» тощо [37].

У 2000 р. історик розпочав здійснення магістрального задуму – написання чотиритомного курсу лекцій з історіографії руху декабристів. На сьогодні світ побачили дві його частини, у яких систематизовано багаторічний досвід автора у читанні спецкурсів на історичному факультеті Київського університету. Лекції охоплюють період від моменту зародження декабристознавства, тобто появи маніфестів імператора Миколи I та «Донесення» Слідчої комісії до середини 1930-х років, коли радянська тоталітарна система знищила здобутки дореволюційного і нового марксистського декабристознавства. Значну увагу приділено окремим напрямкам та школам, подано новий погляд на праці дворянських істориків М. І. Богдановича та М. І. Шильдера, котрих у радянській історичній науці було прийнято лише таврувати. Особливе місце посідає київська школа декабристознавства, яка після революції 1917 р. стане українською. Драматичний період 1920–1930-х років розглядається через призму покалічених доль провідних радянських учених, котрі понесли свої переконання на вогнище репресій [38].

У 2002 р. у співавторстві з молодим істориком Ю. В. Латишем було написано перше в Україні спеціальне дослідження, де проаналізовано складний процес розвитку декабристознавства в Україні. Монографія охоплює період від середини XIX ст., коли на теренах нашої батьківщини передові діячі української культури захопилися ідеями «провісників свободи» до сучасності, коли в болючих муках поступово народжується нове українське декабристознавство. Особливу увагу приділено періоду зародження і становлення української школи декабристознавства на початку XX ст. – у середині 1930-х рр., визначений внесок окремих дослідників (М. В. Довнар-Запольського, В. І. Маслова, Д. І. Багалія, С. О. Єфремова, Л. П. Добровольського та інших) у розвиток вітчизняної декабріани. Розвиток українського декабристознавства аналізується на тлі становища

історичної науки в Російській імперії, СРСР та незалежній Україні [39]. Щоправда, праця не позбавлена певних недоліків. Зокрема, брак матеріалу про вчених 1920–1930-х років не дозволив написати наукові біографії талановитих декабристознавців В. О. Ганцової-Берникової, В. В. Стратена, П. О. Шуйського, помилково до українського декабристознавства був зарахований російський дослідник П. П. Парадизов, чия праця побачила світ у Харкові [40]. Очевидно, варто було приділити більше уваги декабристознавчим студіям українців діаспори, проте їхні праці практично відсутні у вітчизняних бібліотеках або ж не перекладені українською мовою.

У 1997 р. Г. Д. Казьмирчук виступив з пропозицією перегляду існуючої періодизації вивчення руху декабристів, запропонувавши власний підхід до проблеми. Декабристознавство розподілялося на три великі періоди: дореволюційний, радянський і сучасний, у межах яких виділялися етапи та напрямки [41].

В останніх публікаціях дослідника помітна тенденція до концептуального аналізу стану і перспектив розвитку декабристознавства на пострадянському просторі. Історик порушує складні питання стосунків української і російської історичної науки, підкреслює необхідність співпраці дослідників обох країн, виступає проти новітніх міфотворців [42].

Вивчення життя провідних декабристознавців України – ще один важливий момент наукових студій Г. Д. Казьмирчука. Разом з А. В. Сілкіним було проаналізовано декабристознавчий доробок М. В. Довнар-Запольського. У цій розвідці наведено чимало нового архівного матеріалу з Державного архіву м. Києва про молоді роки історика і формування його політичного та наукового світогляду [43].

У співавторстві з молодими вченими А. В. Сілкіним та О. В. Вербовим було проведено ґрунтовний огляд життя та наукових здобутків професора Київського ІНО Василя Митрофановича Базилевича [44]. У ряді статей висловлювалась думка, що він був засновником краєзнавчої течії в українському декабристознавстві. Ми не поділяємо цю думку, вважаючи її засновником полтавського вченого І. Ф. Павловського (1851–1922), який ще у дореволюційний час написав цілий ряд праць на тему «декабристи і Полтавщина» [45]. До речі, О. В. Вербовий під керівництвом Г. Д. Казьмирчука підготував кандидатську дисертацію, присвячену життю й науковій діяльності В. М. Базилевича.

Григорій Дмитрович активно досліджував життєвий шлях і наукові досягнення О. Ю. Гермайзе, О. П. Оглобліна, П. П. Филиповича, В. І. Маслова та інших. Особливо слід відзначити дослідження про В. О. Романовського [46]. На основі нововиявлених архівних та рукописних матеріалів висвітлюється трагічна доля незаслужено забутого вченого, аналізуються віхи наукового інтересу, рівень розвитку історичних проблем з історії України та Росії, визначаються напрямки дослідження його наукової спадщини.

У 1987 р. за ініціативою доцента кафедри історії народів Росії Г. Д. Казьмирчука у Київському університеті відбулася перша наукова конференція під назвою «Декабристські читання», котрі стали справжнім генератором нових думок та ідей. На жаль, після 1991 р. їх проведення припинилося і відродилося лише у грудні 2000 р. За цей час під редакцією Г. Д. Казьмирчука світ побачили 7 випусків матеріалів і 2 випуски тез доповідей учасників [47]. Григорій Дмитрович сам бере активну участь у конференціях, піднімає гострі питання, ініціює наукові дискусії. Зокрема, на VII-х читаннях виступив із доповіддю про археографічне забезпечення проблеми «Декабристи і селянська реформа 1861 р.» [48].

Вагоме місце у творчому доробку історика займає розробка джерелознавчих аспектів декабристознавства. Він дослідив долю «Русской Правды» П. І. Пестеля, проаналізував

разом з А. М. Куликівською документальні видання про російсько-польський революційний союз 20–30-х років XIX ст. [49]. Окрема розвідка була присвячена джерелознавчому аналізу слідчих справ та мемуарів декабристів. В іншому дослідженні йшлося про спогади декабристів про Кримську війну 1853–1856 рр. [50]. Історикові вдалося розшукати й опублікувати листи члена «Союзу благоденства», а згодом вірного слуги самодержавного режиму П. Х. Граббе до українського поміщика П. Г. Галагана.

Предметом джерелознавчого дослідження Г. Д. Казьмирчука були також дослідження декабристів, істориків й літераторів про запорозьких козаків. Особливо це стосується праць Василя Дмитровича Сухорукова [51], який фрагментарно висвітлював історію запорозької вольниці, зв'язки запорозьких і донських козаків [52]. У спеціальній розвідці автор робить спробу визначити перспективи евристичного пошуку нових архівних документів про декабристський рух [53].

Третім напрямком наукових пошуків Г. Д. Казьмирчука у галузі декабристознавства є бібліографічний. Під його редакцією світ побачили 10 бібліографічних покажчиків декабристознавчої літератури, котрі продовжили добру традицію радянського декабристознавства, започатковану М. М. Чен-цовим [54] і продовжену М. В. Нечкіною [55]. Перший покажчик Г. Д. Казьмирчук склав, ще навчаючись в аспірантурі. Він включав 1131 позицію і охоплював літературу про декабристів, що побачила світ у 1975–1977 рр. [56]. До складання покажчиків було залучено молодих вчених, аспірантів і студентів О. О. Рафальського, С. П. Стельмаха, Ю. М. Шлапака, Р. С. Вавренюка, О. С. Каревіна та інших. Покажчики, як правило, включали декабристознавчі праці за рік або кілька років [57]. Виходили друком і ретроспективні покажчики [58]. Деякі з них були підготовлені разом із співробітниками бібліографічного відділу Державної історичної бібліотеки. Спеціальний покажчик включав літературу про братів А. І. та П. І. Борисових [59]. Ці праці одержали схвальні відгуки московських учених [60].

Після 1991 р. складання покажчиків припинилося через брак коштів. Сьогодні перед вітчизняним декабристознавством стоїть нагальна проблема відновити цю традицію. Проте це завдання ускладнюється розривом зв'язків між істориками пострадянських держав. Бібліотеки України не укомплектовані навіть новітніми московськими та петербурзькими виданнями. Що вже казати про розвідки білоруських чи молдовських вчених? Тому, на наш погляд, спершу було б доцільніше описати декабристознавчу літературу, котра побачила світ в Україні. Сьогодні під керівництвом Г. Д. Казьмирчука триває написання бібліографічного довідника «Декабристознавці України», який включав би всі декабристознавчі праці, написані в Україні або нашими земляками за кордоном, а також біографії провідних дослідників декабристського руху.

Г. Д. Казьмирчук – фундатор потужної декабристознавчої школи. Сам історик визначає декабристознавчу школу як науково-духовне об'єднання спеціалістів різних поколінь, які досліджують актуальні проблеми декабристознавства на основі документів, а також методів і принципів історіографії. До неї у різні роки належали доктор історичних наук О. О. Рафальський, кандидати історичних наук С. П. Стельмах, Т. М. Соловійова, Р. С. Вавренюк, А. М. Куликівська та інші вчені. Продовжуючи традиції української школи декабристознавства, знищеної у середині 1930-х років, Г. Д. Казьмирчук активно залучає до наукової роботи аспірантів та студентів провідного навчального закладу країни. Під керівництвом та за участю вченого були захищені дисертації І. І. Бродської, А. М. Куликівської та Р. С. Вавренюка, котрі заповнили окремі прогалини в декабристознавстві [61].

Григорій Дмитрович – талановитий педагог, котрий вмiло залучає до наукової роботи студентську молодь. Його вихованець А. В. Сiлкін пiд час навчання в унiверситетi написав близько 40 статей. У 1989 р. пiд керiвництвом Г. Д. Казьмирчука дипломну роботу на декабристську тематику захистив I. М. Коптев («Мемуари декабристiв як iсторичне джерело»), у 1993 р. – В. А. Тарасюк («Декабрист Федiр Миколайович Глiнка: полiтичний портрет»), за рiк – А. В. Жвакiн («Рух декабристiв у спогадах та мемуарах сучасникiв») [62]. З-помiж бiльш молодого поколiння учнiв iсторика варто вiдзначити активних учасникiв «Декабристських читань» Л. В. Губицького, О. В. Вербового, Р. М. Конту, Ю. В. Латиша, В. I. Довгопола, М. Г. Казьмирчук та iнших.

9 травня 2004 р. Григорiю Дмитровичу виповнилося 60 рокiв. Автори висловлюють сподiвання на подальшу плiдну працю на нивi iсторичної науки.

Використана лiтература:

1. Ленiн В. I. Пам'ятi Герцена // Ленiн В. I. Повне зiбрання творiв. – Т. 21. – С. 243–249; його ж. Доповiдь про революцiю 1905 р. // Там само. – Т. 30. – С. 298–309 та iн.
2. Гестапо Павла Пестеля // Бушков А. Россия, которой не было. Загадки, версии, гипотезы. – М.; СПб.; Красноярск, 1997. – С. 463–469; Тинченко Я. Подвиг, которого не было // Киевские ведомости. – 2000. – 16 декабря. – С. 16; 22 декабря. – С. 8 та iн.
3. Воропаева В. В., Татаринов М. А., Власенко О. В. Истoрия Украины. Вiдповiдi на питання екзаменацiйних билeтiв державної пiдсумкової атестацiї. 9 клас. – Х., 2002. – 96 с.
4. Там само. – С. 78.
5. Коляда I. Истoрия Украины (початок ХІХ ст. – початок ХХ ст.). 9 клас. Зошит-конспект тем урокiв. Тестовi завдання. – Вид. третє. – К., 1996. – С. 8.
6. Росiйські та польські революцiйні рухи в Україні 20–30-х рокiв // Истoрия Украины. – Вид. друге, зi змiнами. – Львiв, 1998. – С. 176–180.
7. Архiв Киiвського національного унiверситету iменi Тараса Шевченка. – 1974. – Спр. 329 (с). Особова справа Г. Д. Казьмирчука. – Арк. 6.
8. Казьмирчук Г. Д. Первый этап освободительного движения в России в исследованиях истoриков Советской Украины (1917–1980 гг.): Автореф. дисс... канд. ист. наук. – К., 1984. – 23 с.
9. Казьмирчук Г. Д. Рух декабристiв: Истoриографiя проблеми (1917 – середина 1930-х рокiв): Автореф. дисс... докт. ист. наук. – К., 1997. – 36 с.
10. Казьмирчук Г. Д. «Апостолы правды»: Рух декабристiв в iсторичній лiтературi 1917 – першiй половинi 30-х рокiв. – К., 1997. – 209 с.
11. Казьмирчук Г. Д. Рух декабристiв: Вiтчизняна iстoриографiя. Програма спецкурсу для студентiв iст. ф-ту. – К., 1991. – 23 с.; його ж. Рух декабристiв: всесвiтня iстoриографiя: Програма спецкурсу для студентiв iст. ф-ту... 2-е вид., випр. i доп. – К., 1999. – 17 с.; його ж. Истoрична бiблiографiя: Курс лекцiй i методичнi матеріали для студентiв iсторичних факультетiв. – К., 2002. – 78 с. та iн.
12. Казьмирчук Г. Д.: Библиогр. указ. / Вступ. стаття В. Л. Смирнова, – К., 1990. – 20 с.; Сiлкін А. В. Г. Д. Казьмирчук – дослідник iсторії України. (До 50-рiччя з дня народження) // Науковi записки з iсторії України: Зб. ст. – Вип. 2. – Кiровоград, 1993. – С. 3–13.
13. Казьмирчук Г. Д. Декабристи в Iллiнцях // Трудова слава (смт Iллiнцi, Вiнницької обл.). – 1975. – 11 березня; його ж. Перший збройний виступ проти царизму // Радянське життя (смт Гоша, Рiвненської обл.). – 1975. – 3 липня; його ж. Шануючи пам'ять // Киiвський унiверситет. – 1975. – 19 грудня та iн.
14. Вавренюк Р. С., Казьмирчук Г. Д. Декабрист Евгений Оболенский: Жизнеописание. – К., 1990. – 289 с.
15. Соловьёва Т. Н. Первая биография декабриста Евгения Оболенского // Декабристские чтения: Матер. Респ. науч.-практ. конф... / Под ред. Г. Д. Казьмирчука. – К., 1991. – Вип. IV. – С. 133–136; Авербух Е. С. Эти замечательные судьбы... // Радянське Прибужжя. – 1991. – 3 вересня.
16. Казьмирчук Г. Д., Сiлкін А. В. До питання про дату народження декабристiв братiв Борисових // Вісн. Киiв. ун-ту. Iст.-фiлол. науки. – К., 1991. – Вип. 4. – С. 3–7.
17. Казьмирчук Г. Д., Куликiвська Г. М. Я. Я. i М. П. Драгоманови: перегук доль // Михайло Драгоманов i українське національне вiдродження: Тези... – К., 1991. – С. 33–35.
18. Казьмирчук Г. Д., Бабак Т. И. Памятные места декабристов на Кировоградщине. – Кировоград, 1985. – 27 с.; Казьмирчук Г. Д., Микульская Л. А. Декабристы и Вольны: методич. рекоменд. к лекции... – Луцк, 1988. – 32 с.; Казьмирчук Г. Д., Лихогляд М. Ф. Провiсники свободи на Вiнничинi. – Вiнниця, 1990. – 29 с. та iн.

19. Казьмирчук Г. Д. Дніпропетровщина і декабрист О. С. Гангблов // Збірник рефератів доповідей обл. наук.-практ. конф. з історичного краєзнавства. – Дніпропетровськ, 1990. – С. 67–69 та ін.
20. Казьмирчук Г. Д. Деякі питання історіографії повстання Чернігівського полку в дослідженнях істориків України (1918–1976 рр.) // Вісник Київ. ун-ту. Історія. – 1977. – Вип. 19. – С. 90–97.
21. Котов В. Н., Литвин О. К., Казьмирчук Г. Д. Рух декабристів. Методична розробка для студентів історичного факультету. – К., 1980. – С. 4–18.
22. Там само. – С. 9.
23. Казьмирчук Г. Д., Силкін А. В. Движение декабристов в современной советской историографии. – К., 1990. – С. 10–11.
24. Казьмирчук Г. Д. Вивчення руху декабристів в радянській історичній літературі // Вісник Київ. ун-ту. Іст. науки. – 1980. – Вип. 22. – С. 56–64; його ж. Историография движения декабристов (1975–1980 гг.) – К., 1988. – 41 с.
25. Казьмирчук Г. Д., Рафальский О. А. Освещение проблемы «Декабристы и Сибирь» в отечественной литературе. 1975–1985 гг. – К., 1987. – 33 с.
26. Казьмирчук Г. Д. Освещение деятельности декабристов в Белой Руси в современной советской историко-художественной литературе // Декабристские чтения: Тезисы Респ. межвуз. науч. конфер... / Под ред. Б. С. Клейна, Д. В. Карева, В. В. Шведа. – Гродно, 1990. – Вып. 1. – С. 26–32.
27. Казьмирчук Г. Д. Висвітлення проблеми «Т. Г. Шевченко і декабристи» в радянській літературі у 1960–1980-х рр. // Т. Г. Шевченко і Поділля: Тези доповідей... – Кам'янець-Подільський, 1989. – Ч. 2. – С. 62–64; його ж. Висвітлення проблеми «Декабристи і Т. Г. Шевченко» в радянській історіографії (1917 – перша половина 30-х років) // Вісник Київ. ун-ту. Іст.-філол. науки. – 1991. – Вип. 2. – С. 26–33 та ін.
28. Казьмирчук Г. Д. Проблема «Декабристи і Т. Г. Шевченко»: Радянська історіографія. 1917–1990 рр. // Наукові записки з історії України. – Кіровоград, 1992. – Вип. 2. – С. 40–60.
29. Казьмирчук Г. Д., Силкін А. В. Изучение движения декабристов в Киевском университете // Программа и тезисы Всесоюзной науч.-метод. конфер. «Перестройка исторического образования в вузах страны: Опыт, проблемы, поиск». – Днепропетровск, 1990. – С. 91–93.
30. Казьмирчук Г. Д. Університетська декабристознавча школа: досягнення й перспективи розвитку // Вісник Київ. ун-ту. Історія. – К., 2002. – Вип. 63–64. – С. 17–18.
31. Казьмирчук Г. Д., Каревін О. С. Українське національне питання в програмних документах декабристів // Проблеми історії національно-визвольного руху на Україні в період феодалізму та капіталізму: Матер. Респ. наук.-теор. конф. – К.; Запоріжжя, 1991. – С. 41–42; Казьмирчук Г. Д. Декабристські ідеї в історіографічній спадщині М. П. Драгоманова // Вісник Київ. ун-ту. Іст.-філол. науки. – К., 1992. – Вип. 6. – С. 9–14; його ж. Суспільно-політичний рух в Росії першої половини ХІХ ст. у творах І. Я. Франка // Вісн. Київ. ун-ту. Літературознавство. Мовознавство. – 1988. – Вип. 30. – С. 8–10.
32. Казьмирчук Г. Д., Силкін А. В. Концепція майбутнього державного устрою України в програмних документах декабристів // Розбудова держави. – 1994. – № 2. – С. 43–45.
33. Казьмирчук Г. Д., Силкін А. В. Українські сторінки біографії братів Борисових у вітчизняній історіографії // Вісник Київ. ун-ту. Іст.-філол. науки. – 1992. – Вип. 7. – С. 16–21; їх же. Історія Товариства об'єднаних слов'ян в дослідженнях М. В. Довнар-Запольського // 150 років розвитку вітчизняної історичної науки в Київському університеті: Матер. Респ. наук.-практ. конфер. – К., 1993. – С. 107–111.
34. Казьмирчук Г. Д. Декабристоведение: Итоги и проблемы. 1917–1993 гг. – К., 1993. – 114 с.
35. Там само. – С. 113.
36. Бойко М. К., Силкін А. В. Рец. на кн.: Казьмирчук Г. Д. Декабристоведение: Итоги и проблемы. 1917–1993 гг. – К., 1993. – 114 с. // УІЖ. – 1996. – № 2. – С. 138.
37. Казьмирчук Г. Д. Декабристи. Історіографія проблеми. 1917–1935 рр. – К., 1994. – 125 с.
38. Казьмирчук Г. Д. Історіографія руху декабристів. Курс лекцій для студентів історичних факультетів: У 4-х част. Ч. 1. Дореволюційне декабристознавство (1825–1917 рр.) – К., 2000. – 170 с.; Ч. 2. Становлення радянського декабристознавства (1917 – перша половина 1930-х рр.) – К.; Черкаси, 2001. – 240 с.
39. Казьмирчук Г. Д., Латиш Ю. В. Українське декабристознавство. – К.; Черкаси, 2002. – 282 с.
40. Парадизов П. Декабристы. – Х., 1930. – 120 с.
41. Казьмирчук Г. Д. До питання про періодизацію вивчення руху декабристів // Наукові записки з історії України: 36. ст. – Кіровоград, 1997. – С. 28–33.
42. Казьмирчук Г. Д. Декабристи в Україні: досягнення і перспективи вивчення // Проблеми історії України ХІХ – початку ХХ ст. – Вип. III. – К., 2001. – С. 7–21; його ж. Чи звершили подвиг декабристи? Кілька зауважень на статтю Я. Тинченка // Актуальні проблеми вітчизняної і всесвітньої історії: матер. Всеукр. наук. конфер. – Луганськ, 2001. – С. 242–243 та ін.
43. Казьмирчук Г. Д., Силкін А. В. М. В. Довнар-Запольський як декабристознавець // УІЖ. – 1995. – № 1. – С. 80–87.
44. Казьмирчук Г. Д., Силкін А. В., Базилевич В. М. і зародження краєзнавчого напрямку в українському декабристознавстві 20-х років // VII Всеукраїнська конференція «Історичне краєзнавство

України: Традиції і сучасність»: У 2-х ч. – Черкаси; Київ, 1997. – Ч. 1. – С. 37–39; Казьмирчук Г., Вербовий О. Василь Митрофанович Базилевич: життя й наукова діяльність // Спеціальні галузі історичної науки: Зб. на пошану М. Я. Варшавчика. – К., 1999. – С. 138–146 та ін.

45. Павловский И. Ф. Из прошлого Полтавщины. Донесение Петра Полторацкого кн. Репнину о грабеже именован Муравьева-Апостола // Киевская старина. – 1906. – № 7–8. – С. 80–81; його ж. Массонская ложа в Полтаве // Труды Полтавской учёной архивной комиссии. – Полтава, 1909. – Вып. 6. – Ч. 1. – С. 1–15; його ж. Из прошлого Полтавщины: К истории декабристов. – Полтава, 1918. – 29 с. та ін.

46. Казьмирчук Г. Д. Віктор Олександрович Романовський: сучасний стан та перспективи наукової біографії історика // Київський університет як осередок національної духовності, науки, культури: Матер. наук.-теор. конф. Гуманітарні науки. – Ч. 1. – К., 1999. – С. 51–58; його ж. Віктор Олександрович Романовський: Життя та праця вченого. – К., 2000. – 38 с.; його ж. Історіографічна спадщина В. О. Романовського (1920–1930) // Вісн. Київ. ун-ту. Історія. – К., 2000. – Вып. 42. – С. 5–9.

47. Декабристские чтения: Материалы... – К., 1988–1991 – Вып. 1–V; Декабристські читання: Зб. ст. – Вып. VII. – К., 2001. – 123 с.; Декабристи в Україні: дослідження й матеріали. – К., 2003.

48. Казьмирчук Г. Археографічне забезпечення проблеми «Декабристи і селянська реформа 1861 р.» // Декабристські читання: Зб. ст. К., 2001. – Вып. VII. – С. 7–12.

49. Казьмирчук Г. Д. Доля «Русской правды» П. І. Пестеля // Казьмирчук Г. Д. «... Все, що посіяне, зійде...» (Нариси суспільно-політичного руху Росії першої половини XIX ст.) – К., 1988. – С. 12–20; Казьмирчук Г. Д., Куликівська Г. М. Документальні видання про російсько-польський революційний союз 20–30-х років XIX ст. // Вісник Київ. ун-ту. Іст. науки. – 1989. – Вып. 31. – С. 42–48.

50. Казьмирчук Г. Д., Казьмирчук Я. Г. Слідчі справи і мемуари декабристів як джерело вивчення життя й діяльності дворянських революціонерів в Одесі // Тезиси 2-й обл. истор.-краев. конф... – Одесса, 1991. – С. 93–94; Казьмирчук Г. Д. Декабристы о Крымской войне // Матер. междунар. науч. конф. – Севастополь, 1994. – С. 46–49.

51. Казьмирчук Г. Історія запорозьких козаків в історіографічній спадщині декабриста В. Д. Сухорукова // Українське козацтво: витоки, еволюція, спадщина. Матер. міжнар. наук. конф.: У 3-х вип. – Вып. II. – К., 1993. – С. 86–93.

52. Сухоруков В. Д. Историческое описание земли Войска Донского. – Новочеркасск. – 1869. – Т. 1.; 1872. – Т. 2.

53. Казьмирчук Г. Д. Советское декабристоведение и поиск новых архивных документов // Перестройка в исторической науке и проблемы источниковедения и специальных исторических дисциплин: Тезисы докладов и сообщений V Всесоюзной конференции. – К., 1990. – С. 163–165.

54. Юбилейная литература о декабристах. 1924–1926. Библиогр. указ. / Сост. Н. М. Ченцов. Под ред. Н. К. Пиксанова. – М., 1927. – 112 с.; Восстание декабристов. Библиография / Сост. Н. М. Ченцов. Ред. Н. К. Пиксанов. – М., 1929. – XX+794 с.

55. Движение декабристов: Указ. лит. 1928–1959 / Сост. Р. Г. Эймонтова, при участии А. А. Соленниковой. Под ред. М. В. Нечкиной. – М., 1960. – 434 с.; Движение декабристов: Указ. лит. 1960–1976 / Ред.-сост. Р. Г. Эймонтова. Отв. ред. М. В. Нечкина. – М., 1983. – 302 с.

56. Казьмирчук Г. Д. Движение декабристов. Юбилейная литература. – 1975–1977 гг. – К., 1979. – 131 с.

57. Декабристы. Библиогр. указ. лит. 1980–1983 гг. / Ред.-сост. Г. Д. Казьмирчук. Сост.: Т. Н. Соловьёва, С. П. Стельмах, Ю. М. Шлапак. – К., 1985. – 46 с.; Декабристы: Указ. лит. 1989 г. / Сост.: Г. Д. Казьмирчук, А. В. Силкин, А. И. Богданенко. – К., 1990. – 56 с.; Движение декабристов: Указ. лит. 1990 г. / Сост.: Г. Д. Казьмирчук (отв. ред.), А. В. Силкин, Р. С. Вавренюк. – К., 1991. – 87 с. та ін.

58. Казьмирчук Г. Д., Шлапак Ю. М. Декабристы. Библиогр. указ. лит. 1975–1980 гг. – К., 1982. – 65 с.; Движение декабристов: Указ. лит. 1977–1987 / Г. Д. Казьмирчук, отв. ред. Сост.: Г. Д. Казьмирчук, Р. С. Вавренюк, А. С. Каревин и др. – К., 1988. – 194 с.

59. Казьмирчук Г. Д., Силкин А. В. Декабристы А. И. Борисов (1798–1854) и П. И. Борисов (1800–1854): Рекоменд. указ. лит. – К., 1991. – 21 с.

60. Семёнова А. В. Некоторые проблемы революционного и общественного движения первой половины XIX века в советской историографии // Общественно-политические проблемы истории СССР в 80-е гг.: Итоги и проблемы: Сб. ст. – М., 1989. – С. 88.

61. Бродская И. И. Декабрист Александр Викторович Поджио: Автореф. дисс... канд. ист. наук. – К., 1991. – 25 с.; Куликовская А. М. Советская историография российско-польских революционных связей 20–30-х гг. XIX ст.: Автореф. дисс... канд. ист. наук. – К., 1991. – 22 с.; Вавренюк Р. С. Суспільно-політична діяльність декабриста Олексія Юшневського: Автореф. дисс... канд. ист. наук. – К., 1993. – 26 с.

62. Архів Київського національного університету імені Тараса Шевченка. – 1989. – Спр. 1033 (с). Особова справа І. М. Коптева. – 15 арк.; Там само. – 1993. – Спр. 2505 (с). Особова справа В. А. Тарасюка. – 26 арк. Там само. – 1994. – Спр. 685 (с). Особова справа А. В. Жвакіна. – 21 арк.